

OKTAY ÖZEL • D n Sancısı

Kitap Yayınları, 2009 (1 baskı)
Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2012 (1 baskı)

İletişim Yayınları 3632 • Tarih Dizisi 199
ISBN-13: 978-975-05-3919-0
© 2025 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM
1. Baskı 2025, İstanbul

EDİTÖR Mehmet Atala, Kerem Ünüvar
KAPAK Suat Aysu
KAPAK RESMİ Kazimir Malevich, “Supremus No. 57”, 1916
UYGULAMA Hüsnü Abbas
DÜZELTİ Deniz Eroğlu
DİZİN Deniz Eroğlu, Berkay Üzüm

BASKI Ayhan Matbaası · SERTİFİKA NO. 44870
Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No. 6/41
Bağcılar 34218 İstanbul · Tel: 212.445 32 38
CİLT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 45003
Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No. 6
Bağcılar 34218 İstanbul · Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387
Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,
Harbiye Mahallesi, Elmadağ, Şişli 34367 İstanbul
Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58
e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

OKTAY ÖZEL

Dün Sancısı

Türkiye’de Geçmiş Algısı
ve Akademik Tarihçilik



OKTAY ÖZEL Hacettepe Üniversitesi Tarih Bölümü'ndeki "tesadüfî" öğrenciliğinde tarihi sevip, biraz fazla ciddiye alınca "tarihçi" oldu. Aynı bölümde yüksek lisans, Manchester'da doktora yaptı. 1998'e kadar mezun olduğu bölümde çalıştı. Birkaç kez akademyadan el etek çekip çok uzaklara gitmeyi ya da el zanaatları dünyasına geçmeyi düşündüyse de, sonunda kendini iki adım ötede, yandaki tepede, Bilkent Üniversitesi Tarih Bölümü'nde buldu. 2018'de akademik hayattan tamamen çekildi. Şimdilerde tarihçiliği aynı heyecan ve sevgiyle serbest olarak sürdürüyor. Çalışma sahası: Bidayetinden nihayetine Osmanlı tarihi. Daha dar uzmanlık alanı: Demografi ve iskân tarihi, kırsal dönüşümler ve kitlesel göçler. Eski tabirle bir çeşit "sosyal tarih" yapıyor. Bir yandan da tarihyazımı üzerine teorik ve pratik denemelerini, deneysel çalışmalarını artan bir ivmeyle sürdürüyor.

Kitapları: *Dün Sancısı - Türkiye'de Geçmiş Algısı ve Akademik Tarihçilik* (Tarih Vakfı, 2012; İletişim, 2025); *Türkiye 1643 - Goşa'nın Gözleri* (İletişim, 2013), *Kiske Kuşunun Peşinde - Katamizeler (1835-1981)* (İletişim, 2024).

Hrant Dink'e...

I

Hayat her an yeniden kurulurken tarih yazmak nasıl bir şeydir?
O kuruluş ve yapılış anlarının parçası, belki de faillerinden biri olarak
tarihçinin yaptığına ne demeli!
Bilim mi?
Öyleyse, bilimin hayata aşkın olduğunu söyleyebilir miyiz?

II

Yoksa tarihçinin yaptığı, II. Bayezid'in ya da I. Selim'in "âl-i Osman"ının
tarihini yazan vakanüvislerinkine mi benziyor?
Biz tarihçiler belki de birer Neşri, İbn Kemal ya da Cevdet Paşa'yız;
en iyi halde Cantimir veya Hammer'iz; ya da Iorga!
Onlar da devirlerinin aklına kulak vermediler, zamanlarının vicdanını
dillendirmediler mi?
"Modern" tarihçiliğimizin kurucusu Fuat Köprülü farklı mıydı?
Braudel Akdeniz'i neden çok sevdi?
O halde, biz niye farklı olalım?

III

Tarihçi geçmişti araştırıyormuş gibi yapar; bir gözü, kulağı hep bugünde,
yaşadığı andadır.
Belki de buradan kaynaklanıyordur Atatürk'ün Türk Tarih Kurumu'nun
duvarını süsleyen sözünün retorik gücü:
"... tarih yazmak, tarih yapmak kadar mühimdir, yazan yapana sadık kalmazsa,
değişmeyen hakikat insanlığı şaşırtacak bir mahiyet alır."
Ve çelişkisi elbette: Tarih yazmanın imkânsızlığı!
Nasıl yazılır,
"yazanın yapana sadık kaldığı" bir tarih?

IV

Yazdığımız kendi hikâyemizdir, o halde!
Kendi zamanımızın kanonunu inşa ediyoruz el birliğiyle;
"tarihlerimiz"le kendimize ve bugünüme ayna tutuyoruz.
Gerisi, belki de, tümünden bahane...
Bir bahaneye tutunmak;
ve onunla oyalanmak..!

V

Olsun..!
Yine de güzel!

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	13
---------------	----

I

Sunuş

2025'ten Bakınca.....	31
-----------------------	----

II

Türkiye'de Osmanlı Tarihçiliği

Bir Tarih Okuma ve Yazma Pratiği Olarak Türkiye'de Osmanlı Tarihçiliği.....	39
--	----

Türkiye'de Osmanlı Tarihçiliğinin Son Çeyrek Yüzyılı: Bir Bilanço Denemesi.....	55
--	----

XIII. Türk Tarih Kongresi ve Osmanlı Tarihi.....	95
---	----

Modern Osmanlı Tarih yazımında “Klasik Dönem”: Bir Eleştirel Değerlendirme.....	113
--	-----

Osmanlı Tarihçiliğinin Bizansı.....	141
Iorga'nın Bizans'ı: "Öteki Osmanlı!" ya da İki Devlet Tek "İmparatorluk"	189

III

Yapılırken Tarih Yazmak (mı?)

Tarihçinin Gündemi.....	205
Tarih, Tarihçi ve Entelektüel: Kamusallık Bağlamında Türkiye'den Güncel Değınmeler	209
Emin Çölaşan'a Açık Mektup	233
Toplanamayan Bir Konferans Vesilesiyle: "Ermeni Sorunu" Tarihçisini Arıyor	239
Bir Kördüğüm Çözüldü: Darısı Tarihçiliğın, Tarihçiliğimizin Başına!	247
Belgeleme Merakı	253
2012'den 1915'e: Tarihi Bugünden Geriye Okumak İmkânsız mıdır?	257
Bir Soykırımın Anatomisi	265
Arşivler Meselemiz: Siyaset Kurumunun Tarihçiyle Tehlikeli Dansı ve Meşruiyet Kaybı	287
Gürcüler Türk müdür?	307
Üniversite ve "Akademya": Hüzünlü Bir Yokoluş Hikâyesi	335

IV

Gizli Özne: Tarihçiler

Fuat Köprülü.....	353
Ömer Lütfi Barkan.....	365
Halil İnalcık.....	379
Mehmet Genç.....	397
Michael D. Sheridan.....	399
Şevket Pamuk.....	401
Norman Stone.....	407
Ahmet Yaşar Ocak.....	417
Bahaeddin Yediyıldız.....	425
Saim Savaş.....	451

IV

Sonuç Yerine

Hrant'tan Sonra Tarih.....	469
Dizin.....	477

TEŞEKKÜR

Bu yazıların kaleme alınmasında ve kitaba dönüşmesinde birçok dost ve meslektaşımın doğrudan katkısı var.

Tanıl Bora, çoğu zaman kıyılarında dolaşmayı tercih ettiği akademyaya mümkün olan en salih ve olumlu anlamıyla bulunduğu yerden ayna tutma, gayet incelikle tam zamanında müdahale edip dolaylıca “ayar verme”yi kendine misyon edinmiş tutumuyla bu yazıların çoğunun kaleme alınmasının doğrudan müsebbibi oldu. İyi de yaptı. Kendisine borcum bir kuru teşekkürün çok ötesindedir. Olduğu gibi var oluşuyla, yaptıklarını yapış tarzıyla biz akademyadakilere her zaman güç verdi; bütün dost sıcaklığı, anlayışı, keskin muhakemesi, etik ve estetik duruşuyla... Akademi dışında da nasıl anlamlı işler yapılabileceğini gösterdi cümlemize. Umarım Türkiye akademisinin kendisine olan borcunun farkındadır. Bu vesileyle şahsen dile getirmekten sadece mutluluk duyuyorum.

Çok yaşasın, iyi yaşasın!

Akademiden çocukluk arkadaşlarım, kardeşlerim Tayfun Atay yazılardan birine vesile oldu; Gökhan Çetinsaya ise bir diğerinin yazılmasına ortak... Kendileriyle akademi içinde birlikte büyüdük, iyisiyle kötüsüyle çok şey paylaştık, şehvetle ve şiddetle tartıştık, birlikte çırpındık yıllarca. Entelektüel ve akademik niteliklerine sonsuz saygı duyduğum bu dost ve meslektaşlarıma bor-

cum da bir teşekkürün çok ötesindedir. Belki arzuladığımız türden bir akademya yaratamadık; ama birlikte hayal etmesi bile güzeldi. Bu kitapta bu hayalin neden gerçekleşemediğine dair kimi ipuçlarını, yer yer daha fazlasını bulacaksınız.

Akademyada başaramadığımız ortamı kendileriyle dışarıda yarattığımızı zaman içinde mutlulukla fark ettiğim sevgili kardeşlerim, başta Kudret Emiroğlu, Suavi Aydın ve Süha Ünsal olmak üzere, Sahaflar Prensi Ahmet Yüksel'in sabırlı ve fedakârane ama renkli ve eğlenceli patronluğundaki *Kebikeç* ekibinden bu yazıların kaleme alındığı yıllarda kendilerinden habersiz sonsuz güç aldım. Hakiki yol arkadaşlığı ettiler; hâlâ da ediyorlar. Böyle bir yoldaşlığın karşılık kaldırmayacağını hepimiz biliyoruz. Ne diyebilirim? Derin muhabbet, daima...

Kitaptaki yazılarda dolaylı, ama benim üzerimde doğrudan emeği ve içten teşvikleri olan sevgili hocalarım Özkan İzgi, Gümeç Karamuk, Mürüvvet Kurhan, Bahaeddin Yediyıldız ve Ahmet Yaşar Ocak üzerinden Hacettepe'deki dost ve meslektaşlarımı anmazsam haksızlık yapmış olurum. Gönül “münferiden” yapmayı başardıklarımızı “müçtemian” da yapabilmeyi arzu ederdi. Ama olsun, samimi sıcaklıkları devam ediyor.

Ve kendilerine teşekkür borcum olan daha genç dostlarım, meslektaşlarım da var, ki kitabın sonunda sözünü ettiğim yeni kuşak tarihçilerimizi ve tarihçiliğimizi temsil ediyorlar. Bir kısmı ile hoca-öğrenci olduk, şimdilerde meslektaşız. Farkındayım, kitabın 2009'daki ilk baskısından bu yana aradan geçen on beş yılda çok şey değişti, onların da umutlarının yükselişine ve çöküşüne birlikte şahit olduk. O zaman daha iyisini daha cesaretle yapacaklarına inancımı ve kendilerine güvenimi dile getirmiştım. Sonraki yılların gelişmeleri karşısında ve kurumsal akademik yapıyla ilk elden ilişkiye geçtikleri noktalarda iyice karışan zihinleri ve duygularıyla şimdiden ayrı bir hikâyenin aktörleri haline geldiler. Kendilerine biraz daha güvenebilseler daha iyisini yapabileceklerine hâlâ inanıyorum. Onları tanımış olmaktan memnunum, dostluk ve meslektaşlık etmenin zorluklarını da güzelliğini de birlikte tatdık, tatmaya devam ediyoruz. Yolları ve bahtları açık olsun!

Kerem Ünüvar ve İbrahim Kaya Şahin, yazıların bir araya getirilmesi fikrine çok sıcak yaklaşp, cesaretlendirdiler. Heyecanımı en az benim kadar sahici hissettiler, paylaştılar. Yazıların daha anlamlı bir sıralama ile son şeklini almasına katkıda bulundular. Fuat Dünder da bütün samimiyetiyle takipçisi oldu sürecin. Gerçek birer dost ve meslektaş sıcaklığını eksik etmediler. Müteşekkirim.

Yazıların böyle bir derlemede yeniden yayımlanmasını anlayışla karşılayan İletişim, Metis, Doğu Batı, Tarih Vakfı ve Sanat Kitabevi yayınevleriyle, kitabın ilk baskısını gerçekleştiren Kitap Yayınevi'ne ve sonraki baskının Tarih Vakfı tarafından yapılması konusunda anlayış gösteren Sayın Çağatay Anadol'a; Tarih Vakfı baskısında bütün metni titizce gözden geçiren ve kimi yerlerde aksayan ifadelerin düzeltilmesini, daha anlaşılır kılınmasını sağlayan Tarih Vakfı editörlerinden Özgür Bircan'a ve elinizdeki baskının editörü sevgili kardeşim Kerem Ünüvar ile Mehmet Atala'ya ayrıca teşekkür ederim.

Ve nihayet, elinizdeki genişletilmiş ve gözden geçirilmiş baskıyı bizzat üstlenen İletişim Yayınları Yayın Kurulu'na yıllardır hiç esirgemedikleri dostluk ve güven duyguları için en derin muhabbetlerimle.